

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Kłos-Dacki
pt.: „Społeczne i dydaktyczne uwarunkowania autonomicznego uczenia się języka
angielskiego. Badania uczniów szkół ponadgimnazjalnych w Lublinie”
przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Ewy Domagały-Zyśk, prof. KUL**

Autonomia ucznia jest niewątpliwie jednym z najważniejszych zagadnień, jakie należy podejmować we współczesnym dyskursie o edukacji. Autonomia w uczeniu się warunkuje podmiotowość ucznia, wpływa na jego samoocenę, poczucie sprawstwa i niezależności.

Z badań wynika, „że uczniowie autonomiczni biorą odpowiedzialność za swoją naukę, są do niej zmotywowani, czerpią z niej satysfakcję, mają otwarty sposób myślenia, dobrze zarządzają swoim czasem, skutecznie planują, wykonują zadania w terminie, lubią pracować samodzielnie, charakteryzują się wytrwałością w pokonywaniu trudności, w swojej pracy wykazują niski poziom prokrastynacji” (Macaskill, Taylor za: A.Kłos-Dacka, str. 55 dysertacji). Autonomia jawi się więc jako wartość bezwzględnie związana z sukcesem w nauce i efektywnością procesu edukacyjnego. Z tej perspektywy potrzeba jej promowania wydaje koniecznością.

Mimo, że rozwijanie autonomii (niezależności) uczniów w procesie dydaktycznym stanowiło cel Reformy Edukacyjnej z 1999 roku oraz jest niezmiennie akcentowane przez metodyków to brakuje w Polsce nauczycieli rozumiejących istotę i znaczenie autonomii ucznia oraz wierzących w jej efektywność edukacyjną.

Autonomia w uczeniu się pozostaje również jednym z najtrudniejszych problemów do rozwiązania w dydaktyce języków obcych (Wstęp, str. 8). „Skoro autonomia w uczeniu się języka bezsprzecznie wiąże się ze skutecznością w jego opanowaniu to – jak podkreśla Doktorantka uzasadniając podjęte badania - zasadna wydaje się potrzeba zmierzenia jej w celu chociażby oceny rozmiarów postępu i sukcesu w nauce czy też w celu zdiagnozowania tych obszarów, które wymagają pracy i mogą stać się celem zabiegów nauczyciela przy wspieraniu autonomii ucznia w klasie” (str. 52).

Biorąc powyższe pod uwagę, a także fakt, że „w literaturze przedmiotu nie ma zbyt wielu badań dokumentujących próby pomiaru autonomii” (str. 52) należy docenić wybór

podjętej problematyki badawczej, a pracę uznać za oryginalną i szczególnie cenną zarówno dla teorii, jak i praktyki edukacyjnej.

Mgr Agnieszka Kłos-Dacka podjęła badania zmierzające do ustalenia społecznych i dydaktycznych uwarunkowań autonomii uczniów w uczeniu się języka angielskiego.

Przedłożona do recenzji rozprawa obejmuje 321 stron. Składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii (zamieszczonej na 24 stronach pracy i zawierającej literaturę w języku polskim i – chyba w przeważającej mierze - angielskim) oraz aneksu, w którym umieszczone zostały wykazy tabel i wykresów oraz narzędzia badawcze.

Struktura pracy jest logiczna. Część teoretyczna jest równoważna ilościowo z częścią empiryczną. Wydaje się, że z korzystne dla przejrzystości układu pracy mogłoby być rozdzielenie rozdziałów II i IV, opisujących uwarunkowania (autonomicznego) uczenia się w świetle teorii i wyników badań własnych, na dwa węższe zakresowo rozdziały tj. dotyczące oddzielnie uwarunkowań społecznych i dydaktycznych. Takie rozwiązanie pozwoliłoby uniknąć wrażenia zbytniego rozbudowania tych części pracy. Z uwagi na zbierający charakter i znaczenie treści zawartych w podrozdziale *Podsumowanie wyników i implikacje pedagogiczne* można było również i ten podrozdział uczynić odrębnym rozdziałem. Obecny układ pracy nie jest jednak w żadnym stopniu jej mankamentem.

Praca doktorska zawiera zbiór rzetelnych, wyczerpujących i cennych informacji na temat istoty autonomicznego uczenia się, jego znaczenia dla efektywności procesu edukacyjnego i przede wszystkim na temat społecznych i dydaktycznych uwarunkowań autonomicznej postawy uczniów. Tym samym stwierdzić należy, że treść pracy w pełni odpowiada tematowi określonymu w tytule dysertacji.

We Wstępie Doktorantka syntetycznie wprowadza czytelnika w podjętą problematykę uzasadniając wybór podjętego tematu i zapowiadając zawartość pracy.

W pierwszym rozdziale dysertacji Autorka wyjaśniła istotę autonomii wraz z ewolucją pojęcia oraz ukazała rolę postawy autonomicznej w uczeniu się, ze szczególnym wskazaniem na jej znaczenie w aktywowaniu motywacji wewnętrznej ucznia, jego samospełnieniu oraz efektywności przyswajania języka obcego. Na str. 22 pracy znajduje się wskazanie na rozumienie terminu „autonomii” przyjęte jako podstawa badań Doktorantki. Bardzo interesujący jest podrozdział nt. autonomicznego uczenia się, w którym oprócz wyjaśnienia pojęcia i jego ujęcia z perspektywy kognitywnej teorii uczenia się i konstruktywizmu, znajduje się wnikliwa, bo ukazana wielowymiarowo, charakterystyka ucznia autonomicznego. W rozdziale ukazane zostały również wyniki dotychczas prowadzonych badań nad autonomią w nauce j. obcego w Polsce i na świecie. Wielość doniesień z badań przekonuje o bardzo

dobrej orientacji Autorki w omawianej problematyce. W kontekście przytoczonych wyników badań ważny jest argument uzasadniający podjęcie projektu badawczego, który ma służyć uzupełnieniu badań nad autonomią uczących się o uwarunkowania społeczne i dydaktyczne mogące przyczynić się do wspierania postawy autonomicznej uczniów.

Drugi rozdział składa się niejako z dwóch części i przybliża zarówno społeczne, jak i dydaktyczne uwarunkowania uczenia się, w tym uczenia się języka obcego. Wśród uwarunkowań społecznych Autorka wskazała i opisała style wychowania rodziców i otrzymywane od nich wsparcie w postaci kapitału społecznego z uwzględnieniem wykształcenia rodziców i znajomości przez nich języków obcych. Omówiła też znaczenie charakteru relacji rówieśniczych dla rozwijania postawy autonomicznej, w tym szczególnie dla przystosowania szkolnego i psychospołecznego funkcjonowania uczniów w placówce. Jakkolwiek ta część rozdziału dostarczyła bogatego i bardzo interesującego poznawczo materiału, to, z uwagi na specyfikę polskiego systemu edukacyjnego i wiodącą w nim rolę nauczyciela, za szczególnie wartościową dla teorii i praktyki edukacyjnej uznaję drugą część rozdziału, poświęconą dydaktycznym uwarunkowaniom autonomicznego uczenia się. W grupie czynników, które mogą wspierać bądź hamować rozwijanie autonomicznej postawy ucznia Doktorantka opisała m.in. formy pracy nauczyciela, zarządzanie środowiskiem uczenia się, sposób oceniania ucznia (ocenianie kształtujące i wsparcie udzielane uczniowi przez nauczyciela), styl nauczania, formy organizacji procesu nauczania (podział na grupy, ilość godzin języka w tygodniu, obecność zajęć z native speakerem, wymiany zagraniczne), dobór podręcznika i wykorzystanie nowoczesnych technologii, a także indywidualne trudności uczniów w nauce. Wartym szczególnej uwagi jest podrozdział traktujący o autonomiczności nauczyciela jako warunku koniecznym do rozwijania autonomiczności ucznia.

Podsumowując teoretyczną część pracy należy docenić dociekliwość badawczą i rzetelność naukową Autorki. Opracowanie podjętych zagadnień wymagało bowiem wnikliwej analizy obszernej literatury przedmiotu nie tylko z zakresu glottodydaktyki, ale również pedagogiki (dydaktyki, pedeutologii, teorii wychowania), a także psychologii. Z tego względu pracę należy uznać za interdyscyplinarną. Trzeba również podkreślić, że część teoretyczna w dużym stopniu oparta jest o literaturę zagraniczną, którą Autorka niejednokrotnie cytuje w tłumaczeniu własnym.

Niewątpliwym atutem pracy jest wyjątkowa spójność części teoretycznej i empirycznej. Wszystkie bowiem czynniki opisane w części teoretycznej jako uwarunkowania rozwijania autonomii w uczeniu się ustanowiły grupę zmiennych niezależnych korelowanych w toku badań własnych ze zmienną zależną poziomu autonomicznego uczenia się. W

kontekście powyższego należy uznać, że praca jest dopracowana zarówno na poziomie konceptualizacji, jak i wykonania projektu badawczego.

W rozdziale trzecim przedstawione zostały metodologiczne założenia podjętych badań. Ich celem Autorka uczyniła ustalenie związków pomiędzy autonomią uczniów a wymienionymi wcześniej czynnikami społecznymi i dydaktycznymi, takimi jak m.in.: wsparcie ze strony rodziców, jakość relacji rówieśniczych, trudności w nauce, formy i techniki pracy nauczyciela, styl nauczania, wsparcie emocjonalne, formy organizacji pracy, wyposażenie szkoły w sprzęt multimedialny, wybór podręcznika itd.

Niewielkie nieścisłości występują podczas formułowania celu i problemu głównego, raz bowiem Doktorantka używa terminu autonomia: „Celem badań empirycznych jest zarówno określenie poziomu autonomii badanych uczniów, jak i poszukanie związków pomiędzy tym poziomem a różnymi typami uwarunkowań o charakterze społecznym i dydaktycznym”, a raz autonomiczne uczenie się: „W jakim stopniu i w jakim zakresie czynniki społeczne i dydaktyczne warunkują poziom autonomicznego uczenia się języka angielskiego...”. Ostatecznie pojawia się jednak w pracy precyzyjne wyjaśnienie na ten temat i jasnym staje się, że dzięki zastosowaniu dwóch narzędzi badaniu podlega postawa autonomiczna, jak i poziom autonomicznego uczenia się stanowiące dwa wymiary zmiennej zależnej. Do końca niejasne pozostaje natomiast o jakie typy uwarunkowań, wspomnianych w celu badań chodzi. Domyślam się, że jest to niezbyt szczęśliwie zastosowana nazwa zamienna dla czynników czy po prostu uwarunkowań.

Do problemu głównego Doktorantka sformułowała 8 problemów szczegółowych, do których z kolei postawione zostały hipotezy robocze. Uważam, że chociaż w części teoretycznej Autorka przytoczyła ustalenia teoretyczne bądź wyniki badań, które mogą stanowić podstawę dla wysuniętych hipotez to jednak warto było i tutaj, przy każdej z nich umieścić przypis do stosownego źródła.

Na stronie 127 mgr A. Kłós-Dacka określiła zmienną zależną, którą uczyniła poziom autonomicznego uczenia się mierzony w dwóch wymiarach za pomocą dwóch skal oraz nominacji nauczycielskiej. O ile wiadomo, że wynik każdej z wykorzystanych skal określał jeden z wymiarów zmiennej zależnej to niezbyt jasne jest dla mnie jaką rolę odegrała w badaniu nominacja nauczycielska. Mam jednak nadzieję, że kwestia ta wyjaśni się podczas obrony pracy. Na stronach 128 - 129 Autorka w sposób bardzo przejrzysty (z wykorzystaniem tabeli) i szczegółowo przedstawiła 18 zmiennych niezależnych wraz z odpowiadającymi im wskaźnikami.

W kolejnym podrozdziale Autorka wnikliwie opisała zastosowane w badaniach narzędzia badawcze, wśród których znalazły się cztery narzędzia wystandaryzowane oraz dwa kwestionariusze autorstwa Doktorantki (dla uczniów i dla nauczycieli). Należy podkreślić, że autorskie narzędzia wykorzystane w dysertacji podlegały weryfikacji w badaniach pilotażowych i na podstawie uzyskanych wyników zostały znacząco zmodyfikowane i udoskonalone. Szczegółowy opis przeprowadzonych badań pilotażowych przekonuje o zaangażowanym, poważnym i rzetelnym podejściu Autorki do pracy badawczej.

Jedno mam zastrzeżenie do opisu metodologii badań. Na stronie 135 powołując się na wagę łączenia badań ilościowych i jakościowych, Autorka pisze, że zdecydowała się włączyć do kwestionariusza pytanie o charakterze otwartym. Formułowanie pytań otwartych w kwestionariuszu nie przesądza jednak o prowadzeniu badań jakościowych, których procedura wymaga odmiennego postępowania badawczego zarówno podczas zbierania, jak i interpretowania danych.

Badania właściwe prowadzone były w dziecięciu liceach ogólnokształcących usytuowanych na terenie miasta Lublina. Zastanawia fakt, jakimi kryteriami kierowała się Autorka przy wyborze szkół do badań, bo trudno oprzeć się wrażeniu, że dobór szkół był w tym przypadku celowy i badaniami objęto najlepsze licea w mieście. Mam nadzieję na wyjaśnienie tej kwestii podczas obrony pracy. Skoro wiadomo, że w badaniach wzięło udział 119 uczniów szkół państwowych i 99 uczniów szkół prywatnych to niepotrzebnie na stronie 126 pozostało stwierdzenie, iż badaniach wzięło udział około 100 uczniów szkół państwowych i 100 uczniów szkół prywatnych sugerując, że nie wiadomo ilu uczniów dokładnie poddano badaniom.

Wyniki badań nt. społecznych i dydaktycznych czynników uwarunkowań autonomicznego uczenia się języka angielskiego, uzyskane od 218 uczniów i 22 nauczycieli przedstawione zostały w empirycznym rozdziale pracy.

Sposób gromadzenia, analizy i interpretacji materiału badawczego wskazują, że Doktorantka posiada kompetencje badawcze. Dla obliczenia poziomu istotności różnic między grupami oraz związków pomiędzy zmiennymi wykorzystano wprawdzie proste analizy statystyczne tj. korelację rangową Spearmana (współczynnik eta), test Manna-Whitneya oraz test istotności różnic ANOVA, ale taki wybór analiz jest uzasadniony. Zastosowane testy warunkowane były bowiem planem badawczym i charakterem wykorzystanych narzędzi a ponadto dokonane analizy statystyczne spełniły swoją rolę i dostarczyły materiału badawczego, umożliwiającego zrealizowanie celu badawczego.

Prezentacja wyników badań jest czytelna i przejrzysta. Dobrym rozwiązaniem było umieszczenie części tabel w aneksie, jednak skoro były one numerowane to uważam, że dla porządku powinny się one znaleźć w spisie tabel.

Dokonana przez Doktorantkę interpretacja wyników badań jest bardzo rzetelna, pogłębiona i jednocześnie ostrożna, pozbawiona nadinterpretacji. Mgr A. Kłos-Dacka bardzo dobrze poradziła sobie z interpretacją wyników w sytuacjach, kiedy nie potwierdziły one kilku przyjętych hipotez i tym samym nie korespondują z innymi badaniami na ten temat. Autorka nie starała się zaciemniać otrzymanych rezultatów co kolejny raz potwierdza jej uczciwość badawczą. Pewne wątpliwości budzi korelowanie poszczególnych twierdzeń kwestionariusza *Moi przyjaciele* ze stwierdzeniami skali *Autonomicznego uczenia się* (str. 182), jednakże sposób interpretacji otrzymanych wyników zamieszczony w Podsumowaniu (str. 231-232) oraz Zakończeniu przekonuje o świadomości Autorki w tej kwestii i ukazuje rzeczywiste rezultaty badań.

Choć wyniki badań wskazują, że związki między zmiennymi są w kilku przypadkach słabe to badania stanowią źródło bardzo interesujących i ważnych informacji dla praktyki edukacyjnej, w tym w szczególności dla metodyki nauczania języka angielskiego. Okazało się bowiem, że najsilniejsze korelacje wystąpiły pomiędzy zmienną autonomicznego uczenia się a czynnikami dydaktycznymi, związanymi bezpośrednio z osobą nauczyciela.

Wyniki badań mgr A. Kłos-Dacki jednoznacznie wskazują, że to nie wybór podręcznika, ani program nauczania ale właśnie nauczyciel, jego styl pracy i wsparcie emocjonalne okazywane uczniom pozytywnie korelują z kształtowaniem się autonomicznej postawy uczniów. Jednakże, aby nauczyciel mógł przyczynić się do rozwijania autonomii ucznia musi - jak zaznacza Autorka - najpierw „zadbać o własną autonomię i wypracować taki sposób nauczania, aby jak najskuteczniej wspierać osobę ucznia. Kształtowanie autonomiczności u uczniów jest bezpośrednio związane z rolą nauczyciela jako przewodnika i doradcy, który chwali wysiłki ucznia, dba o rozwój krytycznego myślenia i budowania metawiedzy oraz potrafi wytworzyć oparty na empatii i partnerskim dialogu klimat psychologiczny sprzyjający uczeniu się” (str. 243). Wyniki badań Doktorantki są zatem uzupełnieniem i potwierdzeniem dotychczasowych badań wskazujących, że „nauczyciele, którzy sami nie uczą się autonomicznie, i nie mają wiedzy na temat tego, na czym polega autonomiczne uczenie się, mogą negatywnie wpływać na rozwój autonomii swoich uczniów” (str. 51).

W Podsumowaniu badań mgr A. Kłos-Dacka przytoczyła najważniejsze wyniki badań własnych oraz dokonała ich pogłębionej interpretacji z odniesieniem do innych badań w tym

zakresie w literaturze polskiej i zagranicznej. Tutaj też znajdują się precyzyjnie sformułowane odpowiedzi na postawione w pracy pytania badawcze oraz weryfikacja hipotez przyjętych w pracy. Tym samym zrealizowany został cel badań.

Sposób formułowania wniosków końcowych, w których Autorka wskazuje na potrzebę i kierunki dalszych badań w zakresie autonomii uczniów, uwzględniających inne jeszcze uwarunkowania, świadczy o jej świadomości względem ograniczeń prowadzonych badań i tym samym o jej dojrzałości badawczej. W podrozdziale tym zawarte zostały również implikacje pedagogiczne o charakterze wskazówek dla nauczyciela, w jaki sposób może on przyczynić się do rozwijania autonomii u uczniów. Biorąc pod uwagę treści zawarte w podrozdziale należy podkreślić jego znaczące walory poznawcze.

Zakończenie pracy stanowi swoiste streszczenie otrzymanych z badań wyników.

Formalna strona dysertacji nie budzi najmniejszych zastrzeżeń. Sposób sporządzania przypisów i odsyłaczy jest wzorcowy. Przejrzystości dodaje stosowanie w pracy wyróżników akcentujących w części teoretycznej najważniejsze treści, a w części empirycznej najważniejsze wyniki badań. Wyrazem dbałości o jasność przekazu jest też umieszczanie przez Doktorantkę, konsekwentnie w całej rozprawie, wprowadzeń na początku rozdziałów streszczających poruszane w nich kwestie.

Sposób przygotowania części teoretycznej, jak również opracowania wyników badań jednoznacznie wskazuje na posiadanie przez mgr A. Kłós-Dackę kompetencji badawczych. Cała praca napisana jest komunikatywnym i jednocześnie naukowym językiem, co dodatkowo świadczy o wysokich kompetencjach Autorki w zakresie pisarstwa naukowego. Praca została również wyjątkowo starannie przygotowana pod względem edytorskim.

*

Reasumując, chcę podkreślić, że pracę doktorską mgr Agnieszki Kłós-Dacki oceniam wysoko. Podjęcie wysiłków badawczych w celu ustalenia korelatów autonomicznego uczenia się zarówno wśród czynników społecznych, jak też przede wszystkim dydaktycznych uważam za przedsięwzięcie szczególnie wartościowe dla teorii i praktyki pedagogicznej.

Wyrażając przekonanie, że przedłożona do oceny dysertacja spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do publicznej dyskusji nad rozprawą.

